

Fascinats pel dispers, dretà i volcànic Joan Estelrich

La publicació l'any 2012 dels 'Dietaris' de Joan Estelrich ha atiat l'interès entre els estudiosos per aquest polièdric i contradictori personatge. Polític del catalanisme conservador, agitador cultural, deixeble d'Eugeni d'Ors i europeista convençut, féu una opció pels rebels franquistes que ha llastat la seua recepció. Ara, Estelrich és reivindicat i posat sota els focus amb el recent volum 'El món d'ahir de Joan Estelrich'. Notes al voltant d'una vida fascinant.

Reportatge de Xavier Aliaga

Joan Estelrich i Artigues (Felanitx, Mallorca, 1896 - París, 1958) forma part de l'estirp dels escriptors i intel·lectuals en català la recepció dels quals ha estat condicionada per les seues opcions dretanes, com ara el seu mestre Eugeni d'Ors. Fins i tot entre els esperits afins trobà detractors, com ara Nèstor Luján, que el considerava "un provinciano enmascarado de europeo". I alguns crítics tan determinants com Josep Pla, prescriptor clau de la seua generació, que deia que la tendència a la dispersió havia difuminat l'obra del mallorquí.

Comptat i debatut, Estelrich ha estat durant molts anys una nota a peu de pàgina, un element sospitós per la seua ideologia i, alhora, per un tarannà singular, expansiu i volcànic, egòlatra i ambiciós: "Sé les possibilitats que tinc en el camp editorial (...) no m'he de posar cap fita, però sí posar-me a produir obres d'interès universal. Ho tinc tot: editor, públic, capacitat de propaganda personal... Em falten les obres", arribà a escriure el 1936, des de Buenos Aires.

Amb tot, hi havia qui era capaç de destriar el gra de la palla. En les seues *Memòries (1930-1980)*, publicades el 2007, Jordi Pujol considerava *Las profecías se cumplen (1948)* "un llibre revelador". I

si Pujol no val com a exemple, un element fora de tota sospita, com ara Albert Manent, el reivindicava en un article publicat a *La Vanguardia* l'any 1991, "Joan Estelrich, un activista cultural". Amb tot, a partir de 2012, amb la publicació dels *Dietaris* (Quaderns Crema), a càrrec de Manuel Jorba, revifà l'interès pel personatge. Aquells textos contenien informació sentimental, com ara la seua relació extramarital amb Paulina Pi de la Serra -tia del cantant Quico Pi de la Serra-, però també serviren per alçar acta d'una ingent activitat com a gestor cultural, intel·lectual i difusor de la cultura catalana en l'estranger.

Arran de la publicació dels dietaris, la Càtedra Josep Pla de la Universitat de Girona organitzà una jornada d'estudi que reuní estudiosos i experts en l'obra d'Estelrich. Algunes d'aquelles intervencions foren recollides en el número 47 de la revista *L'Espill* (tardor del 2014). I ara, amb *El món d'ahir de Joan Estelrich. Dietaris, cultura i acció política* (Universitat de València), editat per Xavier Pla, es publiquen la totalitat de les ponències, amb correccions i noves aportacions i textos complementaris. A més d'un grapat de dietaris nous.

El títol traça una connexió amb les "memòries d'un europeu" de Stefan Zweig, *El món d'ahir*,

publicades pòstumament el 1944. Als escriptors austríac i mallorquí els unia, a més d'una certa relació personal, l'adhesió a un món que s'havia ensorrat, una Europa dels pobles culta i harmònica. Amb l'adveniment de la guerra civil espanyola, tot allò s'ensorrà. Un hàbitat "dominat pels valors de l'epicureisme, fet d'alta cultura i diplomàcia, de luxes, de salons literaris, d'innombrables relacions amoroses, de balls, de màscares i de miralls. És a dir, un veritable 'món d'ahir' a la manera del que va descriure, amb molta més dimensió moral, el dissortat Stefan Zweig", resumeix Xavier Pla.

Els dietaris d'Estelrich reflecteixen "l'auge i declivi de la cultura europea d'entreguerres, sovint idealitzada", explica Pla. "En una història dels intel·lectuals a Catalunya, del Modernisme a la guerra d'Espanya, el nom d'Estelrich tindria un paper predominant, al costat, per exemple, de Joan Maragall, d'Eugeni d'Ors, de Gaziel, d'Antoni Rovira i Virgili o de Josep Pla", argumenta l'editor del llibre. Un "singularíssim intel·lectual de dimensió europea", rebla. Un autor amb "una obra dispersa, sí, però intensa i consistent", defensa Valentí Puig, present també en el volum, qui també apel·la a l'autoritat intel·lectual de personatges com Estelrich o el mateix d'Ors. "A Ors, li devem molt i li donem molt poc. Estelrich inclòs", apunta Puig. "Estelrich representa una clara oportunitat d'entendre alguns processos històrics i culturals, intel·lectuals i ideològics, que afecten

HIPERACTIVITAT.

Joan Estelrich, fotografiat a Barcelona, al seu despatx, l'any 1928. En aquell moment, desenvolupa multitud de tasques.

el conjunt de la literatura catalana", diu per la seua banda Antoni Martí Monterde.

El recorregut biogràfic potser ajudarà a ordenar una mica les idees. Nascut d'una família d'ordre, tradicionalista, Estelrich fa el batxillerat a Maó i obté les seues primeres experiències periodístiques a Menorca i Mallorca, poc abans de fer el salt a Barcelona. Allí ha de donar-se a conèixer "enmig d'un món intel·lectual que se li fa hostil", aclareix Sílvia Coll-Vinent, però acaba fent-se visible diversificant l'activitat intel·lectual amb l'acció política, en el seu cas en les joventuts de la Lliga Regionalista de Francesc Cambó, una figura que li interessava com a orador polític. És el mateix Cambó el que l'incorpora al seu entramat institucional i empresarial després d'una etapa a l'editorial de Gustau Gili. Estelrich treballa entre 1921 i 1923 a posar en marxa la Fundació Bernat Metge, la qual dirigirà, però el seu objectiu vital està orientat a l'estranger, a la creació d'una oficina de propaganda del catalanisme.

El felanitxer s'ocupa d'aquesta tasca de consciència. Com a mostra, una carta de l'any 1919, enviada a Ramon Vinyes, a Colòmbia (!), sondejant la possible tasca a fer en aquell país per difondre la cultura catalana. Una dècada, aquella, dedicada també a consolidar les seues conviccions. "Avui en consciència jo no sabia dir el que sóc; només sabia dir lo que no sóc, lo que resultament rebutjo: el catolicisme que es practica, el castellanisme social i patrioter, el romanticisme sentimental i qualche altra cosa: em cal bastir-me altres substitutius", escriu el 1918.

ESTELRICH ERA UN "SINGULARÍSSIM INTEL·LECTUAL DE DIMENSÍO EUROPEA", AMB UNA OBRA "INTENSA I CONSISTENT"

Estelrich anà modelant el seu imaginari, en contacte amb intel·lectuals del seu temps com ara Josep Carner o Josep Pla, alimentant l'esperit al Palau de la Música o als salons. Llegint molt, compulsivament, sobretot en francès i italià, però també amb el nord d'Europa com a far. Amb figures que l'influenciaren decisivament com ara Giacomo Leopardi o Søren Kierkegaard. Formació autodidacta amb un ull posat a les Illes, espai vital amb el qual mai no va trencar els vincles, com es demostra a través de la correspondència amb →

INTERNACIONALITZACIÓ. Fotografia i cartell corresponents a la missió a Lisboa, el 1921, encapçalada per Estelrich. El de Felanix féu una conferència sobre Joan Maragall i l'iberisme.

→ Menorca estudiada per Josefina Salord: relacions personals, literàries i polítiques, per configurar grups catalanistes a les Illes. Amb una concepció de la catalanitat de la seua terra natal absolutament meridiana. "(...) que hi ha una força amagada dins Catalunya gran –qui és ca-nostra– (...) i que també nosaltres, menorquins, descendents d'aquella 'bona gent catalana', hem de contribuir a revifar-lo", es pot llegir en una de les cartes. L'exercida per Estelrich fou una ascendència que "influi decisivament a situar Menorca dins el mapa de la catalanitat", conclou Salord. "Un mallorquí que creia en una nació catalana integrada per tots els territoris que compartien la llengua de Ramon Llull", sintetitza Arnau Gonzàlez.

Per damunt de tot, tanmateix, hi ha la seua voluntat de construir un catalanisme

Figura 7. Fotografia en què es demostra, dret al centre, l'estada de Pla a Lisboa (Fundació Francesc Pujols).

Figura 8. Cartell que anunciava les conferències de Joan Estelrich i de Feliu Elias.

cul·te, assenyat i europeu. "Perquè el seny ordenador burgès és el 'correcte' i no pas les visions transformadores i revolucionàries esquerranes", explica Gonzàlez. La concepció del poliglòt paneuropeu que creu en la superioritat de l'alta cultura i que té una concepció idealitzada de l'Europa d'entreguerres. I una visió del que ha de ser el catalanisme que va enfonsant-se per etapes: primer, amb l'hegemonia d'Esquerra Republicana. "Jo opino: la funció de la Lliga fou d'incorporar la burgesia catalana al moviment catalanista. Aquesta burgesia, fonament cèntric del catalanisme, s'ha sentit ofesa i desvinculada (...) per l'aclapament de l'autonomia per part de l'Esquerra". L'esclat de la Guerra Civil, que sorprèn el mallorquí a l'estranger, és el colp definitiu. Un nou escenari que el fa dubtar: "No podem desitjar ni el triomf dels sublevats ni menys el del Govern, que implicaria el triomf immediat dels marxistes", escriu el 20 de juliol. Però a poc a poc, en sintonia amb Cambó, acabarà decantant-s'hi. "Els fets se'ns imposen i els fets són: que a mi, obrer de la cultura, catalanista i liberal, lluitador contra els despotismes i les intoleràncies, m'haurien assassinat si m'haguessin trobat a Barcelona", anota el 1937, abans de deixar constància que l'assassinat d'alguns dels seus amics de Girona fa inviable la seua neutralitat. Conscient que les possibilitats d'exercir la catalanitat amb el futur règim franquista seran ben esquistades.

La seua existència posterior, la resumeix Gonzàlez: "Continua treballant per la cultura, però abandona un projecte per a Catalunya perquè no té qui li doni suport. Bescantat per l'Espanya franquista, no esdevindrà un intel·lectual de primera fila". Tindrà, això sí, alguns càrrecs de representació internacional, com ara davant la UNESCO a París, quan el sorprendrà la mort a 62 anys. Però no deixarà de ser, com Ors, un cos sospitós acusat, fins i tot, de maçoneria pels falangistes.

"Un volcà amb moviment magmàtic, amb més fums que lava", com diu Andreu Manresa. Algú que, com apunta Gonzàlez, "fa temps que reclama una biografia monumental". ●

La memòria del sabor
 JOAN GARÍ
 Fotografies: Ramon Usó

LA MEMÒRIA DEL SABOR
 de JOAN GARÍ
 Fotografies de RAMON USÓ

NOVETATS 314
 Edicions Tres i Quatre / València

Pots seguir-nos a
Facebook i Twitter
 Visita la nostra botiga virtual
 en www.tresiquatre.com